

Marek Stępień

Kapituła katedralna w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej (1818-1925)

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 52/1-2, 321-351

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. MAREK STĘPIEŃ

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

KAPITUŁA KATEDRALNA W DIECEZJI AUGUSTOWSKIEJ CZYLI SEJNEŃSKIEJ (1818-1925)

Treść: Wstęp. – 1. Erygowanie kapituły. – 1.1. Papiaska bulla erygująca kapitułę. – 1.2. Wykonanie postanowień bulli. – 1.2.1. Warunki stawiane przez władze cywilne. – 1.2.2. Erygowanie kapituły. – 1.2.3. Pierwsze nominacje. – 1.3. Ulokowanie i strój członków kapituły. – 2. Statuty. – 2.1. Dążenia kapituły do otrzymania statutów. – 2.2. Zaaprobowanie statutów. – 3. Nominacje członków kapituły. – 3.1. Mechanizmy nominacji. – 3.1.1. Rola biskupa diecezjalnego. – 3.1.2. Rola władz świeckich. – 3.2. Nieprawidłowości przy nominacjach. – 4. Wybór administratora diecezji. – 4.1. List polecający w wypadku śmierci biskupa. – 4.2. Wybór administratora. – 4.3. Zatwierdzenie przez władze cywilne. – 5. Działalność kapituły. – 5.1. Protokoły z sesji kapituły. – 5.2. Obowiązki kapituły związane z działalnością seminarium duchownego. – Zakończenie.

Wstęp

Kapituła kanoników jest to kolegium duchownych ustanowione, przez papieża, by podnieść świętość nabożeństw w kościele, dla którego została utworzona. Kapituła katedralna miała też pomagać biskupowi w zarządzie diecezją jako jego rada, a w czasie “sede vacante” stolicy biskupiej zastępować biskupa w zarządzaniu diecezją¹.

---

¹ Z. M a u r o, *Capitolo*, w: *Enciclopedia Cattolica*, t. 3, Città del Vaticano 1950, k. 686-687; M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 504; por. A. S o t k i e w i c z, *Kapituła*, w: *Encyklopedia Kościelna*, t. 9, Warszawa 1876, s. 520; por. A. K r a s i ń s k i, *Prawo kanoniczne krótko zebrane*, Wilno 1861, s. 131; por. F. W e r n z – P. V i d a l, *Ius canonicum*, t. 2, *De personis*, wyd. 3, Romae 1943, s. 825; F. B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 540; por. J. B e y e r, *De Capitulis cathedralibus servandis vel suppressis*, w: *Periodica* 63(1974), s. 477.

Ustanawianie, zmiany i likwidowanie kapituł było zastrzeżone Stolicy Apostolskiej².

W początkach historii Kościoła biskupi sprawowali zarząd przy pomocy duchownych, to jest kapłanów i diakonów, zasięgając ich rady. Zazwyczaj w skład takiej rady wchodziło dwunastu prezbiterów i siedmiu diakonów, którzy mieszkali każdy osobno. Od IV w. duchowni przebywający w mieście rozpoczęli prowadzenie życia wspólnego przy kościele biskupim pod określoną regułą. Kolegium utworzone w ten sposób nazwano kapitułą, a taki sposób życia – życiem kanonicznym – “vita canonica”, tych zaś, którzy tak żyli określano kanonikami. Samą nazwę “canonici” jedni wywodzą z listy duchownych czyli kanonu, inni zaś ze sposobu życia duchownych według kanonów prawa kościelnego – w odróżnieniu od zakonników żyjących według reguły zakonnej. Natomiast jeszcze inni twierdzili, że nazwę tę należy tłumaczyć od odmawiania wspólnie pacierzy kanonicznych (horas canonicas)³. Powaga kapituł katedralnych wzrosła, kiedy w XII w. zyskały one osobowość prawną oraz przyznano im prawo wyboru biskupów⁴.

W Polsce już od XII w. istniały kapituły katedralne. Na czele każdej z nich stał dziekan, a od XIII w. prepozyt, z wyjątkiem Krakowa, gdzie na czele kapituły nadal pozostawał dziekan⁵. Od czasów utworzenia pierwszych kapituł polskich, w ich skład obok kanoników wchodził także prałatek⁶. Różnili się oni od kanoników funkcjami lub tylko tytułem, dlatego też zwani byli często “canonici maiores”. Prałatami w kapitułach polskich byli duchowni piastujący

² Por. *CIC 1917*, kan. 391 § 1, 392; por. F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 541; por. *CIC 1983*, kan. 504; por. J. Beyer, *De Capitulis cathedralibus servandis vel supprimendis*, w: *Periodica* 63(1974), s. 479.

³ M. Coronata, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 505; por. A. Sotkiewicz, *Kapituła*, w: *Encyklopedia Kościelna*, t. 9, Warszawa 1876, s. 520; por. F. Wernz – P. Vidali, *Ius canonicum*, t. 2, *De personis*, wyd. 3, Romae 1943, s. 829; por. F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 541; por. E. Ritter, *Prawo kościelne katolickie*, t. 1, wyd. 2, Kraków 1889, s. 190-191.

⁴ F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 542; M. Coronata, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 505.

⁵ F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 542; E. Sztarfrowski, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu* (Zarys Prawa Kanonicznego, II/3), Warszawa 1968, s. 71.

⁶ P. Pałka, *Prałatury i kanonie Katedralnej Kapituły Chełmskiej obrządku łacińskiego*, w: *Prawo Kanoniczne* 18(1975), nr 1-2, s. 125.

cy w kapitule funkcję prepozyta, dziekana, archidiacona, kantora, scholastyka, kustosza, a czasem także kanclerza⁷.

W niniejszym artykule przedstawiono, w aspekcie prawa kanonicznego, kapitułę katedralną w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej w całym okresie jej istnienia, to jest w latach 1818-1925. Był to okres rozbiorów Polski, kiedy terytorium tej diecezji znalazło się faktycznie pod jurysdykcją cara Rosji.

1. Erygowanie kapituły

Erygowanie kapituły katedralnej lub kolegiackiej było zarezerwowana w prawie kościelnym Stolicy Apostolskiej⁸. Ustanowienie nowych prałatur w kapitule także było zastrzeżone Stolicy Świętej. Biskup diecezjalny mógł zaś, za zgodą kapituły przywrócić zniesione prałatury i utworzyć nowe kanonie. Nie mógł jednak bez pozwolenia Stolicy Apostolskiej ustanowić kanonii jako urzędu bez uposażenia⁹.

1.1. Papiaska bulla erygująca kapitułę

Papież Pius VII bullą "Ex imposita Nobis" z dnia 30 czerwca 1818 r. dokonał erekcji diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej, polecając jednocześnie utworzyć siedem kapituł katedralnych w różnych diecezjach polskich, wśród nich kapitułę katedralną sejneńską. Egzekutorem tych decyzji, z woli papieża, został mianowany Franciszek Malczewski, arcybiskup warszawski. Jednocześnie Pius VII określił w tej samej bulli, iż w skład każdej kapituły katedralnej miało wchodzić maksymalnie 12 kanoników¹⁰, posiadających bene-

⁷ W. G ó r a l s k i, *Skład osobowy oraz obsadzanie prałatur i kanonii w Kapitulie Kolegiackiej w Pultusku*, w: *Prawo Kanoniczne* 19(1976), nr 1-2, s. 242; por. W. W ó j c i k, *Powstanie i wygaśnięcie kapituły kolegiackiej w Klimontowie*, w: *Prawo Kanoniczne* 4(1961), nr 1-4, s. 40-42; por. Z. M a u r o, *Capitolo*, w: *Enciclopedia Cattolica*, t. 3, Città del Vaticano 1950, kol. 687-688; por. M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 505.

⁸ A. V e r m e e r s c h – J. C r e u s e n, *Epitome iuris canonici*, t. 1, wyd. 6, Romae 1937, s. 364; F. W e r n z – P. V i d a l, *Ius canonicum*, t. 2, *De personis*, wyd. 3, Romae 1943, s. 833; M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 506.

⁹ Por. *CIC 1917*, kan. 393 § 3, kan. 394 § 2, 3; por. F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 543.

¹⁰ W Polsce istniał już wcześniej zwyczaj, według którego liczba kanoników w kapitule wynosiła dwunastu. Por. A. K r a s i ń s k i, *Prawo kanoniczne krotko zebrane*, Wilno 1861, s. 130.

ficja, a w tej liczbie cztery godności: dziekana, archidiakona, kustosz i scholastyka. Oprócz tego w każdej kapitule miał być ustanowiony kanonik św. teologii i penitencjarz¹¹.

1.2. Wykonanie postanowień bulli

Biskup Gołaszewski zaraz po ogłoszeniu bulli Piusa VII podjął starania, aby utworzyć kapitułę, powołując się na postanowienia zawarte w tym dokumencie papieskim¹². Jeszcze jako biskup wigierski, w porozumieniu z arcybiskupem Malczewskim, polecił swemu konsystorzowi, by ten przedstawił kandydatów na kanoników kapituły katedralnej i kapituły kolegiackiej¹³. Konsystorz bardzo szybko wykonał otrzymane od biskupa zadanie i przekazał dwie listy kandydatów. Na kanoników kapituły katedralnej zaproponował księży: Stanisława Biermanna – proboszcza w Nowomiesku i dziekana wierzbołowskiego, Pawła Chrzanowskiego, Jana Dąbkowskiego, Franciszka Norwiłłę – proboszcza w Błogosławieństwie i dziekana sapieżyńskiego, Leonarda Szymonowicza – proboszcza w Berznikach i dziekana wigierskiego, Mateusza Świętochowskiego, Mateusza Zalewskiego – proboszcza w Puńsku i assessora konsystorza, Hieronima Zawadzkiego – proboszcza w Wiłkowyskach i dziekana olwitskiego, Jana Zawadzkiego – proboszcza augustowskiego oraz Ignacego Zybanowicza – proboszcza w Metelu i dziekana simneńskiego. Natomiast jako kandydatów do kapituły kolegiackiej wymieniono w piśmie konsystorza następujących duchownych: Benedykta Bieniaszewicza, Andrzeja Dylewskiego, Wincentego Jucewicza, Tomasza Karsyę, Raymunda Łodkena, Józefa Orzechowskiego, Wincentego Paszkiewicza, Tadeusza Sorokę, Paulina Steffena, Stanisława Strzałkowskiego, Antoniego Wyszynskiego, Kazimierza Kuderkiewicza albo Nikodema Raczukiewicza¹⁴. W efekcie jednak

¹¹ P i u s VII, *Bulla. "Ex imposita Nobis" (30-06-1818)*, w: Bullari Romani continuatio Summorum Pontificum Benedicti XIV, Pii VIII, VII/2, Prati 1852, s. 1780-1783.

¹² W. J e m e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 73.

¹³ Zlecenie. Gołaszewski do konsystorza. Warszawa, 22-10-1818. Archiwum Diecezjalne w Łomży (skrót: ADŁ), w: Akta kancelaryi Biskupa Augustowskiego dotyczące się Kapituły i kanoników 1812-1910. Zespół ogólny (skrót: II) sygn. II 87, k. 18-19; por. B. K u m o r, *Ustrój i organizacja Kościoła Polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980, s. 313.

¹⁴ Prezentacja. Konsystorz do biskupa. Urdomin, 30-10-1818. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 21-24.

te nominacje nie doszły do skutku, a kapituły kolegiackiej w ogóle nie utworzono w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej¹⁵.

1.2.1. Warunki stawiane przez władze cywilne

W lutym 1820 r. władze rządowe przedstawiły biskupowi diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej warunki funkcjonowania kapituły katedralnej. Według tych wskazań, dochód roczny prałatów miał wynosić 8 tys. zł., a kanoników 6 tys. zł. Dotyczyło to jednak tylko dwóch prałatów i dwóch kanoników, którzy zobowiązani byli na stałe mieszkać przy katedrze. Uzupełnienie do liczby dwunastu miało nastąpić poprzez nominacje duchownych mających swoje beneficja parafialne na terenie diecezji. Oprócz uposażeń z beneficcji, mieli oni pobierać roczną pensję z dochodów kapituły w wysokości 1,2 tys. zł., a pozostali bez takich obowiązków, mieli otrzymywać pensję roczną w wysokości 600 zł. Wszyscy kanonicy mieli mieć obowiązek przyjeżdżać raz w roku na sesję kapituły i zobowiązani byli do przedstawienia władzy diecezjalnej raportów i objaśnień. Kanonicy mieszkający przy katedrze nie mogli mieć żadnych innych beneficcji. Zaznaczono też, że kanonicy ci mogli oddalić się od katedry na mniej niż dziesięć dni, po uprzednim uzyskaniu zezwolenia od biskupa, natomiast, by mogli wyjechać na dłuższy okres, niezbędne było uzyskanie zezwoleń od biskupa i od władz rządowych. Pozostali kanonicy mieli mieszkać na swych probostwach, a w przypadku mianowania ich na prałatów i kanoników mieszkających przy katedrze, beneficja ich miały wakować. Nominacji na członków kapituły miał dokonywać rząd po uprzednim przedstawieniu kandydatów przez biskupa. Kandydaci na członków kapituły wyświęceni po 1819 r. powinni byli posiadać doktorat lub magisterium z teologii albo z prawa, natomiast wyświęceni przed podanym wyżej rokiem, mieli być zobowiązani do złożenia egzaminu określonego przez władze cywilne. Biskupa diecezjalnego zobowiązywano do przedstawienia władzom świeckim kandydatów do kapituły¹⁶.

¹⁵ Przygotowania do utworzenia kapituły kolegiackiej poczyniono jeszcze w 1830 roku. Por. List. Komisja Rządowa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (skrót: KRWRP) do biskupa augustowskiego. Warszawa, 23-06-1830. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 162; por. W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 79.

¹⁶ Zarządzenie. KRWRP do biskupa augustowskiego. Warszawa, 01-02-1820. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 2-4; por. W. J e m i e l i t y, *Obsada stanowisk kościelnych*

Jak wynika z zarządzenia władz cywilnych, biskup diecezjalny był w sposób zasadniczy uzależniony od władz rządowych przy nominacjach na członków kapituły katedralnej. Znamienne było to, iż to rząd miał dokonywać nominacji, po uprzednim przedstawieniu kandydatów przez biskupa. Taki stan rzeczy był tolerowany przez władze kościelne, które praktycznie były zmuszone do podporządkowania się warunkom określającym przez władze świeckie.

1.2.2. Erygowanie kapituły

W kwietniu 1822 r., arcybiskup warszawski Stefan Hołowczyc, na podstawie delegacji Stolicy Apostolskiej, wydał dekret wykonawczy erygujący kapitułę katedralną w Sejnach. W akcie tym powołał się na bullę "Ex imposita Nobis" papieża Piusa VII i zaznaczył, iż tej erekcji miał już dokonać jego poprzednik na stolicy arcybiskupiej w Warszawie. On natomiast otrzymał odpowiednie pełnomocnictwa od Stolicy Świętej w breve z 16 lutego 1820 r. Arcybiskup Hołowczyc zaznaczył, że zgodnie z bullą Piusa VII w kapitule mieli być ustanowieni: dziekan, archidiakon, scholastyk i kustosz, a wśród ośmiu kanoników teolog i penitencjarz. Na mocy dekretu erygującego ustanowiono też przy katedrze sześciu wikariuszy.

Uposażenie członków kapituły, arcybiskup określił na 6 tys. zł., dla osób piastujących wyższe godności w kapitule, a dla kanonika 4 tys. zł., z zastrzeżeniem, że postanowienia te uzyskają moc prawną po wyrażeniu zgody przez króla. Hołowczyc oprócz tego zobowiązywał kapitułę, aby wypełniała zadania postawione przez własnego biskupa i władze świeckie. W końcu przypominał też o obowiązku ułożenia statutów, które miały być zatwierdzone przez biskupa, arcybiskupa oraz przyjęte i uznane przez króla¹⁷.

Postanowienie zawarte w dekrecie erekcyjnym o konieczności podporządkowania się członków kapituły zarządzeniom i zadaniom wydawanym przez władze świeckie, wyraźnie sugeruje, że arcybiskup Hołowczyc umieścił te zapisy w wyniku interwencji władz rządowych.

w *Królestwie Polskim do postania styczniowego*, w: *Prawo Kanoniczne* 43(2000), nr 3-4, s. 366-367.

¹⁷ Dekret. Hołowczyc do Czyżewskiego. Warszawa, 12-04-1822. ADŁ, w: *Acta Capituli Cathedralis Seynensis* (sygn. II 88), k. 40.

1.2.3. Pierwsze nominacje

Pierwsi członkowie kapituły katedralnej sejneńskiej zostali mianowani przez biskupa diecezjalnego dnia 6 października 1922 r.¹⁸, po wcześniejszym uzyskaniu na to zgody od władz cywilnych. W ten sposób spełniono warunki co do sposobu mianowania członków kapituły przedstawione przez władze świeckie w wyżej wspomnianej instrukcji¹⁹.

Roczne uposażenie kapituły sejneńskiej ustalono na 20 tys. zł.²⁰ Augustyn Marciejewski został mianowany dziekanem kapituły, Stanisław Choromański archidiaconem, Andrzej Żmijewski kustoszem, a Hieronim Zawadzki scholastykiem. Natomiast kanonikami kapituły sejneńskiej zostali mianowani następujący księża: Feliks Barzykowski, Mateusz Borowski, Stanisław Biermann, Bonawentura Butkiewicz, Marcin Miłkowski, Antoni Myszkiewicz, Franciszek Norwiłło i Ignacy Zybanowicz²¹. Instalacji kapituły dokonał delegat biskupa diecezjalnego, biskup Marciejewski dnia 8 grudnia 1822 r.²².

Władze cywilne protegowały swoich kandydatów w procedurze nominacyjnej na członków kapituły. Już w październiku 1821 r. władze rządowe zwróciły się do biskupa diecezjalnego, aby zechciał mianować ks. Ulidowicza prałatem kapituły, o ile uzna go za godnego. Zaznaczono jednocześnie, że jest on kapelanem pułku Grenadierów Gwardii²³. Jednak, jak wynika z listy mianowanych, biskup oparł się tym naciskom i w konsekwencji nie mianował Ulidowicza na członka kapituły.

---

¹⁸ W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 73.

¹⁹ Por. Tenże, *Obsada stanowisk kościelnych w Królestwie Polskim do powstania styczniowego*, w: *Prawo Kanoniczne* 43(2000), nr 3-4, s. 367.

²⁰ F. A u g u s t a j t i s, *Augustowska diecezja*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. 1-2, Warszawa 1904, s. 420; por. B. K u m o r, *Augustowska diecezja*, w: *Encyklopedia Katolicka*, t. 1, Lublin 1973, kol. 1087.

²¹ List. KRWRÓP do biskupa augustowskiego. Warszawa, 01-10-1822. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 36.

²² Raport. Marciejewski do Czyżewskiego. Sejny, 08-12-1822, w: *Caeremoniale Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejneńsis sive Augustoviensis*, Seinis 1912, s. 28-29; por. F. A u g u s t a j t i s, *Augustowska diecezja*, w: *Podręczna Encyklopedia Kościelna*, t. 1-2, Warszawa 1904, s. 421; por. W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 73.

²³ List. KRWRÓP do biskupa augustowskiego. Warszawa, 27-10-1821. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 5.

1.3. Ulokowanie i strój członków kapituły

Wraz erekcją kapituły i mianowaniem jej członków, pojawił się problem zamieszkania przy katedrze nowo mianowanych. W lutym 1823 roku biskup diecezjalny Czyżewski domagał się od władz cywilnych pomieszczeń z przeznaczeniem na mieszkania dla kanoników kapituły. Sugerował, że w Sejnach znajdują się budynki dawnego klasztoru, gdzie mieści się szkoła wojewódzka. Biskup zwrócił się więc z prośbą, aby przekazano te budynki duchowieństwu, a szkołę przeniesiono w inne miejsce²⁴. W odpowiedzi, władze w Warszawie zwróciły się do komisji wojewódzkiej z poleceniem, by wydelegowała urzędnika celem sprawdzenia, czy można spełnić prośbę biskupa augustowskiego²⁵. W wyniku tych ustaleń, władze rządowe uznały, że w budynku tym może zamieszkać duchowieństwo i z dniem 1 sierpnia 1823 r. przekazały gmach władzom kościelnym²⁶.

Po instalacji kapituły sejneńskiej, cesarz udzielił pozwolenia jej członkom noszenia na szyi dystynktorium²⁷ na złotym łańcuchu. Dystynktorium to miało kształt krzyża koloru seledynowego, z koroną na górze. Po jednej stronie na emalii był umieszczony obraz Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny – jako patronki kapituły, z drugiej strony widniał napis z imieniem założyciela katedry²⁸. Był to jeszcze jeden dowód na ingerencję władz świeckich w funkcjonowanie kapituły katedralnej w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej.

²⁴ List. Czyżewski do KRWRP. Warszawa, 17-02-1823. ADŁ, w: Akta dotyczące się ustanowienia Kapituły w Sejnach (sygn. II 88a).

²⁵ Zlecenie. KRWRP do komisji wojewódzkiej. Warszawa, 27-02-1823, tamże.

²⁶ List. Konsystorz do komisji wojewódzkiej. Urdomin, 15-03-1823, 18-03-1823, tamże; List. Komisja wojewódzka do biskupa augustowskiego. Sejny, 01-08-1823, tamże.

²⁷ Nigdzie w kapitułach polskich do początku XVIII w nie było dystynktoriiów. Dopiero Benedykt XIV bullą z 1743 r. nadał dystynktorium kapitule wileńskiej, gdzie z jednej strony w błękitnym polu był umieszczony Św. Kazimierz, a z drugiej litery "S. C.". Dystynktoria otrzymały też kapituły krakowska i poznańska. Por. A. K r a s i ń s k i, *Pravo kanoniczne krotko zebrane*, Wilno 1861, s. 134.

²⁸ Ogłoszenie. Minister do Czyżewskiego. Warszawa, 02(14)-01-1823. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 55; List. KRWRP do Czyżewskiego. Warszawa, 22-02-1823. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 7; por. F. A u g u s t a j t i s, *Augustowska diecezja*, w: Podręczna Encyklopedia Kościelna, t. 1-2, Warszawa 1904, s. 420; por. W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 73. Podanie dwóch dat w przypisie wynika z różnicy czasu między kalendarzem gregoriańskim a juliańskim.

2. Statuty

W uniwersalnym prawie Kościoła stwierdzało się, iż każda kapituła musi posiadać własne statuty, a wszyscy prałaci, kanonicy powinni je zachowywać. Kapituła uchwałała swoje statuty, jednak wymogiem prawnym było uzyskanie zatwierdzenia ich przez biskupa. Uchwalonych i zatwierdzonych statutów, kapituła nie mogła znieść ani zmienić bez upoważnienia biskupa. W statutach zazwyczaj był określony wewnętrzny zarząd kapituły, zarząd wspólnego majątku, powierzenie urzędów, sposób i czas odprawiania służby bożej w chórze, jak też sposób przeprowadzania sesji kapituły²⁹.

W Polsce akty biskupie odnoszące się do działalności kapituły weszły do zbiorów ustaw kapitulnych już na przełomie XIII i XIV w. Natomiast do XV w. biskupi byli prawodawcami dla kapituł, choć czasem zaznaczano, że dany akt prawny został wydany za zgodą kapituły. Później jednak statuty uchwalały same kapituły. Sobór Trydencki choć wzmocnił władzę biskupów nad prawami kapituły, nie wspominał wyraźnie o konieczności aprobaty statutów kapituły przez biskupa. Niemniej już w XV w. kapituły zwracały się do biskupów o zatwierdzenie statutów, co w miarę upływu czasu stało się obowiązkiem. W okresie po zakończeniu Soboru Trydenckiego, niektórzy biskupi posyłali statuty kapituły do Kongregacji Soboru Stolicy Apostolskiej, celem dokonania zatwierdzenia. Od połowy XVII w., kiedy ustała działalność synodów prowincjonalnych w Polsce, zanikło też dobrowolne poddawanie ustaw partykularnych kontroli Stolicy Apostolskiej³⁰.

---

²⁹ F. W e r n z – P. V i d a l, *Ius canonicum*, t. 2, *De personis*, wyd. 3, Romae 1943, s. 855; F. B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 550-551; por. *CIC 1917*, kan. 410 § 2; por. *CIC 1983*, kan. 505; por. E. S z t a f r o w s k i, *Współpracownicy biskupa diecezjalnego w pasterskim posługiwaniu* (Zarys Prawa Kanonicznego, II/3), Warszawa 1968, s. 76.

³⁰ W. W ó j c i k, *Kościelne ustawodawstwo partykularne w Polsce przedrozbiorowej na tle powszechnego prawodawstwa kościelnego*, w: *Księga tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*, Lublin 1969, s. 433, 458. Sotkiewicz, na przykład twierdził, że kapituła ma prawo stworzyć sobie przepisy – statuty, które obowiązywałyby wszystkich jej członków, a nie były przeciwne prawu powszechnemu i diecezjalnemu. Podkreślał on, że kapituła może nie zwracać się do biskupa o zatwierdzenie, chyba że statuty te dotyczą biskupa i jego praw lub stanu kościoła. A. S o t k i e w i c z, *Kapituła*, w: *Encyklopedia Kościelna*, t. 9, Warszawa 1876, s. 529-530.

2.1. Dążenia kapituły do otrzymania statutów

W dekrete wykonawczym erygującym kapitułę sejneńską, arcybiskup warszawski Stefan Hołowczyc zobowiązał biskupa diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej i kapitułę do ułożenia statutów³¹.

Prace nad sformułowaniem statutów rozpoczęto zaraz po erygowaniu kapituły. W 1823 r. członkowie kapituły delegowali ze swego grona kanoników Borowskiego i Butkiewicza, aby zapoznali się ze statutami innych kapituł i ułożyli odpowiednie dla swojej kapituły³². Natomiast w 1826 r. konsystorz stwierdził, iż kapituła jednomyślnie żądała od biskupa statutów. W odpowiedzi biskup wyjaśnił jednak, że kapituła nie może ich otrzymać, zanim nie będzie należycie uposażona³³. Podobna sytuacja miała miejsce w 1828 r., kiedy biskup Manugiewicz odpowiadając na prośbę kapituły o nadanie statutów, stwierdził, że nie może teraz tego uczynić, gdyż do tego trzeba znać fundusze i zakres obowiązków. Zaznaczył jednocześnie, że władze rządowe są już powiadomione o potrzebie takich uregulowań, ale aktualnie nie można określić kiedy one zostaną wydane³⁴. Istniejący stan faktyczny sugeruje, że władze cywilne nie tylko decydowały o przyznaniu funduszków, ale też miały wpływ na określenie obowiązków osób wchodzących w skład kapituły.

Jednak mimo tych obiektywnych trudności, wielokrotnie podejmowano działania, by kapituła otrzymała statuty nadane jej zgodnie z prawem kościelnym. Otóż w 1832 r. na polecenie biskupa, kapituła na swojej XXIII sesji delegowała prałata Zawadzkiego i kanonika Miłkowskiego do podjęcia pracy nad redakcją projektu statutów³⁵. Jednak wysiłki te nie przyniosły spodziewanego rezultatu, ponie-

---

³¹ “Praescriptiones obligationum Capitulorum omnium, erunt peculiaris Eorum Statuta ab Archiepiscopo et singulis eorum Episcopis condita ac subscripta, habita semper ratione immutati Status rerum, cui accomodari oportet. Quare Episcopus Augustoviensis una cum suo Capitulo dabit operam agnoscendis emendandis et novis, quibus opus erit condendis statutis. Quod opus ita perfectum, ad acceptandum Serenissimo Regi porrigetur”. Dekret. Hołowczyc do Czyżewskiego. Warszawa, 12-04-1822. ADŁ, w: *Acta Capituli Cathedralis Seynensis* (sygn. II 88), k. 40.

³² W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 77.

³³ List. Konsystorz do biskupa augustowskiego. Urdomin, 24-10-1826. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 54.

³⁴ List. Manugiewicz do konsystorza. Warszawa, 16-09-1828. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 159.

³⁵ Protokół z XXIII sesji kapituły. Sejny, 03-07-1832, tamże, k. 180.

waż w latach 1837 i 1838 ponownie członkowie kapituły zwracali się do biskupa Straszyńskiego z prośbą o nadanie statutów³⁶.

Następnie jeszcze biskup Wierzbowski w dekreście reformacyjnym zwrócił uwagę, iż kapituła nie posiada statutów zatwierdzonych przez władze kościelne i polecił jak najszybciej przygotować je do zatwierdzenia³⁷. Kapituła jeszcze raz wystąpiła do biskupa z prośbą o statuty³⁸, ale i tym razem nie doszło do ich nadania.

2.2. Zaaprobowanie statutów

Statuty kapituły katedralnej sejneńskiej zostały przyjęte przez członków kapituły dnia 3 lipca 1912 r.³⁹, a zatwierdzone przez biskupa diecezjalnego Antoniego Karasia z dnia 10 października tego samego roku. W dokumentacji dotyczącej nadania statutów nie ma wzmianki o wcześniejszej akceptacji statutów przez władze cywilne⁴⁰. Wydaje się więc, iż odstąpiono od tego wymogu, a tym samym usunięto zasadniczą przeszkodę uniemożliwiającą nadanie statutów kapitule.

Treść statutów została podzielona na dziesięć części wraz z dodatkiem. W pierwszej części zdefiniowano statuty kapituły, ich zakres, rolę i możliwość zmian. W części drugiej zamieszczono przepisy ogólne o kapitule, a część następna poświęcona była godnościom w kapitule i ich precedencji. Następnie określono zadania w chórze katedralnym i sprawowanie kultu w niedziele i święta, jak również

---

³⁶ Protokół z XXVIII sesji kapituły. Sejny, 03-07-1837, List. Kapituła do Straszyński. Sejny, 03-07-1837, 03-07-1838, tamże, k. 239, 243, 288-289.

³⁷ W. J e m i e l i t y, *Diecezja sejneńska w latach 1872-1893*, Lublin 1963, s. 33.

³⁸ Protokół z sesji kapituły. Sejny, 03-06-1873. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 381.

³⁹ W tym czasie w skład kapituły katedralnej sejneńskiej wchodził: Salomon Holak – dziekan, Józef Antonowicz – archidiakon, Wincenty Błażewicz – kustosz, Antoni Dauksza – scholastyk oraz kanonicy: Franciszek Augustaitis, Piotr Włostowski, Antoni Staniulis, Romuald Jałbrzykowski, Jan Zalewski, Józef Lendo, Tomasz Banaitis, Bartolomeusz Smoleński. Por. Protokół z posiedzenia kapituły. Sejny, 03-07-1912, w: *Caeremoniale Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejneńsis sive Augustoviensis*, Seinis 1912, s. 36.

⁴⁰ “Caeremoniale exhibens ritum Institutionis et Installationis ad Canonicatum aut Dignitatem Ecclesiae Nostrae Cathedralis Sejneńsis approbamus; Statuta vero Capituli hujusce Cathedralis Ecclesiae in iis, in quibus non aberrant a jure communi, confirmamus, sperantes: Capitulum Cathedrale, quod Senatum Nostrum constituit, Nobis Nostrisque successoribus adjutorio, dioecesi vero exemplo ac splendori semper futurum esse”. Dekret. Karaś. Sejny, 10-10-1912, w: *Caeremoniale Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejneńsis sive Augustoviensis*, Seinis 1912, s. 38.

w dni zwykle oraz uposażenie członków kapituły. W końcu określono zasady sprawowania urzędów w kapitule i rolę wikariuszy katedralnych⁴¹.

Dopiero na początku XX w. kapituła katedralna sejneńska otrzymała statuty, po prawie stu latach od swego utworzenia. Chociaż na przestrzeni tego czasu wielokrotnie podejmowano działania, by spełnić wymogi prawa kościelnego w tym względzie, to proces nadania statutów kapitule trwał tak długo. Wydaje się, iż główną przyczyną takiego stanu rzeczy była postawa władz rządowych. Wielokrotnie przewijał się argument, że nie ma precyzyjnie określonego uposażenia i obowiązków członków kapituły, a to zależało głównie od władz świeckich. Jednak pewną odpowiedzialność za brak statutów kapituły przez prawie cały czas jej istnienia, należy przypisać też kolejnym biskupom diecezjalnym. Przez prawie sto lat nie wypełniono w tym względzie przepisów prawnych wynikających z postanowień dekretu wykonawczego arcybiskupa Stefana Hołowczyca z 1822 r. erygującego kapitułę katedralną w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej.

3. Nominacje członków kapituły

Przed wydaniem CIC z 1917 r. różne były zapatrywania na sprawę obsadzania kanonii w kapitułach. Jedni sądzili, że z prawa powszechnego biskup sam może je nadawać, drudzy twierdzili, że potrzeba na to zgody kapituły, inni jeszcze podkreślali, że wymagana jest tylko rada kapituły; wreszcie jeszcze inni uważali, że prawo to ma biskup wraz z kapitułą. Różnie też stosowano to prawo w praktyce⁴².

Nadawanie prałatur katedralnych i kolegiackich na mocy CIC z 1917 r. było zastrzeżone Stolicy Apostolskiej lub na podstawie istniejącego zwyczaju były one obsadzane przez biskupa. Kanonie i beneficja, tak katedralne jak kolegiackie, o ile na mocy kan. 1435 nie były zastrzeżone Stolicy Apostolskiej, obsadzał je biskup, zasięgnwszy zdania kapituły. Zwyczaj przeciwny był potępiony, a przywilej odwołany⁴³.

⁴¹ *Statuta Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejneńsis sive Augustoviensis*, tamże, s. 3-35.

⁴² F. Bączkowi cz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 547.

⁴³ M. Coronata, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 510-511; F. Bączkowi cz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 547. W CIC z 1983 roku stwierdza się, iż po wysłuchaniu zdania kapituły, biskupowi diecezjalnemu, nie zaś do administratorowi diecezji przysługuje prawo nadawania wszystkich i poszczególnych kanonii, tak w kościele katedralnym jak i kolegiackim, z odwołaniem

W Polsce w XIII i XIV w. biskupi sami obsadzali kanonie, ale od drugiej połowy XIII w. zaczęło obowiązywać prawo prowizji papieskiej, co w praktyce oznaczało, iż nadawanie wielu kanonii zależało od woli papieża. Przeciwno takim rezerwacjom wystąpili biskupi francuscy i niemieccy na Soborze Bazylejskim. Papież Marcin V w konkordatach z nacją francuską i niemiecką (do której wliczani byli również Polacy) zostawił sobie tylko pewien zakres rezerwacji. W praktyce stosowano to w ten sposób, że papież obsadzał kanonie w miesiącach nieparzystych, a biskupi w parzystych. Papież Mikołaj V wydał osobne bulle dla biskupstwa poznańskiego (1448 r.), gnieźnieńskiego (1449 r.), płockiego (1449 r.) i prawdopodobnie krakowskiego, przyznając biskupom tych diecezji prawo obsadzania kanonii opróżnionych w miesiącach parzystych. Takie same postanowienia w tym względzie są w bulli konkordatowej papieża Leona X z 1519 r. i Klemensa VII z 1525 r. Tak więc, w praktyce prawo obsadzania kanonii otrzymywali często biskupi diecezjalni⁴⁴.

3.1. Mechanizmy nominacji

Królowie polscy nie rościli sobie prawa do obsadzania kanonii⁴⁵. Początkowo podobne stanowisko zajmowali też władcy Rosji. Ukaz carowej Katarzyny II z 14(25) grudnia 1772 r.⁴⁶ zapewniał pełną swobodę biskupom w obsadzaniu urzędów kościelnych, takie postanowienie zawierał również ukaz cara Pawła I z dnia 28 kwietnia (9 maja) 1798 r. Konstytucja Królestwa Polskiego z 25 listopada 1815 r. zastrzegła carowi prawo nominacji biskupów, ale nic nie mówiła na temat obsady kapituł. Dopiero ukaz cara Aleksandra I z dnia 18 marca 1817 r. i później powtórzony w latach 1829, 1859 i 1864 zawierał przepisy określające procedurę jaka obowiązywała przy mianowaniu członków kapituł. Na mocy tego prawa biskup diecezjalny wysuwał trzech kandydatów na wakujące miejsce w kapitule i tę listę wraz z personaliami przysyłał do Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, która to Komisja

wszystkich przeciwnych przywilejów. *CIC* 1983, kan. 509 § 1.

⁴⁴ F. Bączkowi cz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 547-548; por. W. Góral ski, *Skład osobowy oraz obsadzanie prałatur i kanonii w Kapitułach Kolegiackich w Pułtusku*, w: *Prawo Kanoniczne* 19(1976), nr 1-2, s. 262.

⁴⁵ F. Bączkowi cz, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 548.

⁴⁶ Podanie dwóch dat wynika z różnicy czasu między kalendarzem gregoriańskim a juliańskim.

przedstawiała kandydatów namiestnikowi Królestwa wraz ze swoją opinią. Następnie namiestnik w imieniu cara dokonywał nominacji. Należy tu jednak zaznaczyć, iż mimo ówczesnie obowiązującego stanu prawnego, już od 1795 r. władze carskie pragnęły wywierać wpływ na nominacje członków kapituł⁴⁷.

Papież Pius VII w bulli „*Ex imposita Nobis*” określając zasady mianowania członków kapituł stwierdził: „*Firmum pariter atque illaesum circa dignitatum et Canonicatum primo dictorum provisionem et collationem remanere debet impostorum jus iis ipsis quibus antea legitime competebat*”⁴⁸. Tak więc, prawo to mieli mieć ci, którzy je przedtem prawnie posiadali. Wydawać by się mogło, że formuła ta potwierdzała prawo cara rosyjskiego do mianowania członków kapituły, ponieważ przedtem faktycznie car tego dokonywał lub czyniono to w jego imieniu. Jednak trzeba tu zaznaczyć, że Stolica Apostolska nie dała takiego przywileju władcom Rosji, a więc prawo to, jak poprzednio, przysługiwało poszczególnym biskupom diecezjalnym. Stolica Apostolska nie wyrażała zgody na mianowanie członków kapituł przez cara lub w jego imieniu, jak można wywnioskować z użytego zwrotu w bulli papieskiej, ale była zmuszona do milczącej akceptacji tego stanu faktycznego.

3.1.1. Rola biskupa diecezjalnego

W diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej, podobnie jak w całym Królestwie Polskim, przy mianowaniu kanoników kapituły katedralnej sejneńskiej, biskup diecezjalny przedstawiał kandydatów władzom rządowym, które dokonywały ostatecznego wyboru⁴⁹. Przy wysuwaniu tych kandydatów biskup z reguły polegał na opinii swego konsystorza. Tak było też w 1823 r., kiedy konsystorz przedstawił biskupowi Czyżewskiemu trzech kandydatów na kanoników katedry sejneńskiej⁵⁰. Czasem dodatkowo władze cywilne, przy

---

⁴⁷ B. K u m o r, *Ustrój i organizacja Kościoła Polskiego w okresie niewoli narodowej (1772-1918)*, Kraków 1980, s. 63, 307, 317; por. W. G ó r a l s k i, *Skład osobowy oraz obsadzanie prałatur i kanonii w Kapitułach Kolegiackiej w Pułtusku*, w: *Prawo Kanoniczne* 19(1976), nr 1-2, s. 264-265.

⁴⁸ P i u s VII, *Bulla. „Ex imposita Nobis” (30-06-1818)*, w: *Bullari Romani continuatio Summorum Pontificum Benedicti XIV, Pii VIII, VII/2, Prati 1852*, s. 1782-1783.

⁴⁹ Por. W. J e m i e l i t y, *Obsada stanowisk kościelnych w Królestwie Polskim do postanowienia styczniowego*, w: *Prawo Kanoniczne* 43(2000), nr 3-4, s. 366-367.

⁵⁰ Prezentacja. Konsystorz do Czyżewskiego. Przytuły, 09-09-1823. ADŁ., w: sygn. II 87, k. 29; por. Prezentacja. Konsystorz do Manugiewicza. Urdomin, 12-01-1827, tamże,

rozpatrywaniu wniosku nominacyjnego, domagały się od biskupa zaświadczenia o przekonaniach politycznych kandydata⁵¹, a następnie po podjęciu decyzji przekazywały ją biskupowi, który polecał konsystorzowi, aby zawiadomił nominata i polecił mu, by przesłał władzom papier stemplowy, aby mogły one na nim wypisać nominację⁵². Dopiero po zachowaniu takiej procedury biskup wystawiał dekret nominacyjny. W tych dokumentach zawsze biskupi powoływali się na wcześniejszą decyzję władz rządowych⁵³.

W początkowym okresie istnienia diecezji, gdy biskupi nie wypełniali obowiązku rezydencji, zazwyczaj delegowali konsystorz do przeprowadzenia instalacji w kapitule, później z reguły instalacji dokonywali osobiście⁵⁴. Czasem nowo mianowany członek kapituły dopełniał instalacji poprzez swego delegata⁵⁵.

---

k. 68; por. List Konsystorz do Manugiewicza. Urdomin, 25-01-1827, tamże, k. 69.

⁵¹ Por. Prezentacja. Manugiewicz do KRWRP. Warszawa, 29-12-1831, tamże, k. 168; por. List. KRWRP do Straszynskiego. Warszawa, 19-02-1839, tamże, k. 220. Także w 1830 r. władze rządowe wezwały biskupa, by do listy kandydatów na wakującą kanonię katedralną z dnia 28 listopada 1830 r., dosłał zaświadczenie, że przedstawiane osoby nie brały udziału w "rewolucji". Biskup niezwłocznie przedstawił takie zaświadczenia. List. KRWRP do biskupa augustowskiego. Warszawa, 16-12-1830. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 166; List. Manugiewicz do KRWRP. Warszawa, 26-12-1830, tamże, k. 168.

⁵² Por. Zlecenie. Manugiewicz do konsystorza. Warszawa, 06-06-1829, 15-01-1832, 6-05-1833. ADŁ, w: Akta Konsystorza Jeneralnego Dyecezyi Augustowskiej dotyczące się nominacji Prałatów i Kanoników oraz Administratorów Sede vacante tudzież Kanoników Honorowych (1819-1835) (sygn. II 86), k. 32, 47, 52.

⁵³ Por. Dekret. Manugiewicz do Butkiewicza. Warszawa, 12-10-1826. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 131-133; por. Dekret. Manugiewicz do Zybanowicza. Warszawa, 26-06-1829. ADŁ, w: sygn. II 86, k. 33; por. Dekret. Manugiewicz do Głowińskiego. Warszawa, 13-07-1832. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 121.

⁵⁴ Por. Dekret. Manugiewicz do konsystorza. Warszawa, 08-07-1829. ADŁ, w: sygn. II 86, k. 31; por. Dekret. Manugiewicz do kapituły. Warszawa, 28-04-1827. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 137-139; por. W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 76. Instalacja kanonika powinna odbyć się wobec kapituły i biskupa, chyba że biskup udzielił pisemnej dyspensy. Akt instalacji nadawał kanonikowi miejsce w chórze, głos w kapitule oraz prawa majątkowe. Nowo przyjmowany członek kapituły składał zazwyczaj przysięgę zobowiązując się do wiernego pełnienia swoich obowiązków oraz do zachowania tajemnic kapitulnych. Z instalacją związane było składanie pewnych opłat na rzecz kapituły przez przyjmowanego i instalowanego kanonika. Por. M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 511-512; por. W. G ó r a l s k i, *Skład osobowy oraz obsadzanie prałatur i kanonii w Kapitulie Kolegiackiej w Pułtusku*, w: *Prawo Kanoniczne* 19(1976), nr 1-2, s. 265.

⁵⁵ Por. Delegacja. Głowiński do Borowskiego. Nowogrodzie, 20-06-1833. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 205. Nowo mianowany kanonik miał obowiązek złożyć wyznanie wiary osobiście, bez możliwości posłużenia się prokuratorem. Natomiast instalacja mogła

Procedury i sposób nominacji dobrze ilustrują wydarzenia, które miały miejsce w 1826 r., kiedy na dwa wakujące miejsca w kapitule było przedstawianych wielu kandydatów. Dlatego też, biskup Manugiewicz, podejmując decyzję, powoływał się na ustalenia Soboru Trydenckiego, gdzie zaznaczono, iż wszyscy kanonicy, a przynajmniej połowa, winni posiadać stopień magistra lub doktora z teologii, albo prawa kanonicznego⁵⁶. Biskup polecił, aby konsystorz powiadomił duchowieństwo, że pragnący osiągnąć tę godność, a nie posiadający stopni naukowych, powinni złożyć egzamin przed ordynariuszem⁵⁷. W praktyce jednak kandydaci składali taki egzamin wobec egzaminatorów, których wyznaczył konsystorz na polecenie biskupa⁵⁸.

Przedstawiona powyżej rola biskupów w procedurze mianowania członków kapituły katedralnej sejneńskiej była w zasadzie identyczna jak w innych diecezjach Królestwa Polskiego.

3.1.2. Rola władz świeckich

Role władz cywilnych w mianowaniu członków kapituły katedralnej bardzo dobrze ilustruje dekret wydany przez Radę Administracyjną Królestwa Polskiego, na mocy którego mianowano ks. Butkiewicza kanonikiem gremialnym kapituły katedralnej w diecezji augustowskiej. Stwierdzono tam, iż ksiądz ten został wybrany spośród kandydatów przedstawionych przez biskupa i dozwolono by był instalowany według przepisów kościelnych⁵⁹. W dekretach nominacyjnych władze rządowe zaznaczały, iż dokonano wyboru

---

się odbyć przez prokuratora. Por. M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 511-512.

⁵⁶ Por. A. K r a s i ń s k i, *Prawo kanoniczne krótko zebrane*, Wilno 1861, s. 130. Sobór Trydencki jedynie zachęcał, by wszyscy prałaci i przynajmniej połowa kanoników kapituł katedralnych, jak i kolegiackich, posiadali stopień doktora, magistra lub licencjata teologii bądź prawa kanonicznego. Por. *Conc. Trid.*, sess. 24, De ref., c.12; por. W. G ó r a l s k i, *Skład osobowy oraz obsadzanie prałatur i kanonii w Kapitulie Kolegiackiej w Pułtusk*, w: *Prawo Kanoniczne* 19(1976), nr 1-2, s. 259.

⁵⁷ W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 74.

⁵⁸ Takie egzaminy odbyły się w listopadzie 1826 r. Por. Protokół. Urdomin, 23-11-1826. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 63; por. Raport. Konsystorz do biskupa augustowskiego. Urdomin, 24-11-1826, tamże, k. 64.

⁵⁹ Dekret. Rada Administracyjna (skrót: RA). Warszawa, 24-09-1922. ADŁ, w: Akta Bonawentury Butkiewicza (sygn. II 581), k. 19.

z listy kandydatów oraz że decyzję tę przesyła się do użytku biskupa diecezjalnego⁶⁰.

Można więc stwierdzić, że procedura mianowania prałatów i kanoników kapituły katedralnej w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej rozpoczynała się od przedstawienia przez biskupa diecezjalnego, Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego listy trzech kandydatów, wraz z ich życiorysem. Następnie komisja ta wystawiała swoją opinię i przekazywała całość dokumentów namiestnikowi, albo jak w latach następnych Radzie Administracyjnej Królestwa Polskiego. Decyzję przekazywano biskupowi, aby on sporządził dekret nominacyjny zgodnie z prawem kanonicznym oraz uzyskał od nominata papier stemplowy, na którym władze rządowe wydawały swoją nominację⁶¹.

3.2. Nieprawidłowości przy nominacjach

W 1830 r. władze rządowe skierowały list do biskupa augustowskiego Manugiewicza, komunikując mu o decyzji powołania Rady Administracyjnej z listopada roku poprzedniego. Stwierdzono w tym piśmie, że liczba prałatów i kanoników w poszczególnych kapitułach przewyższa ilość ustaloną w bulli papieża Piusa VII z 1818 r. Dlatego też polecono, aby w przypadku zawakowania nie obsadzać nowych członków, aż liczba ta będzie taka, jaka jest określona w bulli papieskiej. Proszono też biskupa o nadesłanie aktualnej listy prałatów i kanoników kapituły katedralnej. Na dokumencie tym zamieszczono adnotację, iż pismo to przesłano do wszystkich biskupów diecezjalnych Królestwa Polskiego⁶².

Wydaje się, że mianowanie, większej od dozwolonej liczby członków kapituły katedralnej nie dotyczyło diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej, ponieważ konsystorz tej diecezji w końcu września 1829 roku przesłał do władz rządowych szczegółowe sprawozdanie, z którego wynikało, że aktualnie w skład kapituły katedralnej sej-

⁶⁰ Por. Dekret. RA. Warszawa, 23-01-1827. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 135; por. Zlecenie. KRWRP do Manugiewicza. Warszawa, 30-01-1827. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 70.

⁶¹ Por. Dekret. Namiestnik Królestwa. (bez daty). ADŁ, w: sygn. II 88a; por. Dekret. RA. Warszawa, 05-09-1826. ADŁ, w: sygn. II 581, k. 33; por. Zlecenie. KRWRP do biskupa augustowskiego. Warszawa, 15-09-1826, 11-04-1829, 12-05-1829, 30-05-1829, 27-06-1829, 09-08-1839. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 48, 119, 120, 123, 136, 249.

⁶² List. KRWRP do biskupa augustowskiego. Warszawa, 02-03-1830. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 144-145.

neńskiej wchodziło czterech prałatów i ośmiu kanoników, co było zgodne z postanowieniami bulli Piusa VII z 1818 r.⁶³. Za taką interpretacją przemawiają spisy duchowieństwa omawianej diecezji⁶⁴. Natomiast fakt przesłania takiego pisma do biskupa augustowskiego można tłumaczyć tym, że władze wysyłały ten dokument do wszystkich biskupów diecezjalnych, a w przypadku, gdy w danej diecezji nie było nadużyć w tym względzie, pismo to zapewne miało służyć jako swego rodzaju przestroga na przyszłość.

Pozostaje jeszcze kwestia doszukania się motywów takiego działania władz cywilnych. Otóż nie wydaje się tu prawdopodobne, by nadrzędną racją działania władz była troska o wykonanie postanowień bulli papieża Piusa VII, a raczej chęć oszczędności finansowych, gdyż środki na uposażenie kapituł z reguły pochodziły ze środków państwowych.

4. Wybór administratora diecezji⁶⁵

Według uniwersalnego prawa kościelnego, kapituła katedralna w ciągu ośmiu dni od otrzymania wiadomości o opróżnieniu stolicy biskupiej powinna była ustanowić wikariusza kapitulnego. Jednak gdyby z jakichkolwiek przyczyn nie został on wybrany, wtedy prawo wyznaczenia przechodziło na metropolitę. Gdyby natomiast kościół metropolitalny wakował, to wyznaczenie wikariusza kapitulnego należało do najstarszego z biskupów diecezjalnych danej metropolii⁶⁶.

Na wikariusza kapitulnego przechodziła zwyczajna jurysdykcja biskupia w sprawach duchownych i doczesnych, z wyjątkiem spraw wyraźnie przez prawo zastrzeżonych. Zaliczało się go do ordynariuszy miejsca, jednak zakres jego władzy był mniejszy niż biskupa diecezjalnego. Nie mógł zwoływać synodu diecezjalnego, zmieniać charakteru parafii z usuwalnej na nieusuwalną, łączyć parafii

⁶³ Raport. Konsystorz do KRWRP. Suwałki, 30-09-1829, tamże, k. 153-156.

⁶⁴ Por. *Elenchus Universi Cleri Dioecesis Augustoviensis. Rok 1824*, s. 71; *Rok 1836*, s. 43; por. *Ordo Divini Officii ad Usum Universi Cleri Saecularis Dioecesis Augustoviensis. Rok 1839*, s. 51; *Rok 1840*, s. 43; *Rok 1843*, s. 55-56; *Rok 1844*, s. 53; *Rok 1846*, s. 57.

⁶⁵ W diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej używano zamiennie terminu "administrator diecezji" i "wikariusz kapitulny".

⁶⁶ F. Bączkowiec, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 566; por. A. Sotkiewicz, *Kapituła*, w: *Encyklopedia Kościelna*, t. 9, Warszawa 1876, s. 535; A. Krasinski, *Prawo kanoniczne krótko zebrane*, Wilno 1861, s. 136.

ze sobą, zezwalać na zmianę beneficjów, mianować kanoników honorowych, usuwać oficjała lub wiceoficjała. Po roku od zawakowania biskupstwa mógł nadawać parafie wolnego nadania, ekskardynować i inkardynować, wystawiać dimisorie do święceń za zgodą kapituły, przed upływem roku mógł usunąć kanclerza i innych notariuszy kurii biskupiej, lecz tylko za zgodą kapituły. W razie prawidłowego opróżnienia urzędów kurii mógł mianować oficjała, promotora sprawiedliwości, obrońcę węzła, kanclerza i notariuszy⁶⁷.

Całą jurysdykcję biskupa, jaka przez zawakowanie stolicy biskupiej przechodziła na kapitułę, otrzymywał wikariusz kapitulny po dokonaniu zgodnego z prawem jego wyboru, a kapituła nie mogła nic z niej dla siebie zatrzymać, ani też nie wolno jej było ustanowić wikariusza kapitulnego na pewien czas, a tym bardziej usuwać go. Kapituła nie miała też nad wikariuszem żadnej władzy, ponieważ on był zastępcą biskupa, a nie kapituły⁶⁸.

W pierwszych wiekach Kościoła rządy nad wakującą diecezją sprawowało prezbiterium, kolegialnie lub przez wybraną osobę, np: archidiacona lub archiprezbitera. Od IV w. metropolici wyznaczyli swoich wizytatorów. Natomiast od VIII w. władzę przejmowała kapituła, która sprawowała kolegialnie, bądź “per turnum”, bądź przez swoich wikariuszy. Sobór Trydencki zarządził wybór wikariusza kapitulnego, nieusuwalnego i niezależnego od kapituły⁶⁹.

Według uniwersalnego prawa kanonicznego wikariuszem kapitulnym mógł być wybrany kapłan, który ukończył trzydzieści lat życia i nie został na opróżnioną stolicę mianowany, wybrany lub prezentowany⁷⁰. Urząd wikariusza kapitulnego ustawał w wyniku

---

⁶⁷ Por. M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 543; por. F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 568; por. *CIC 1917*, kan. 113, 198, 357, 373 §5, 406 §1, 435 §1, 454 §3, 958, 1423 §1, 1432 §2, 1487 §1, 1573 §4.

⁶⁸ Por. M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 540; por. A. S o t k i e w i c z, *Kapituła*, w: Encyklopedia Kościelna, t. 9, Warszawa 1876, s. 535-536; por. F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 568.

⁶⁹ M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 537; F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 566; por. *Conc. Trid.*, sess. 24, De ref., c.16.

⁷⁰ F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 567. Rittner, na przykład twierdził, iż wikariusz kapitulny powinien mieć przynajmniej ukończone 25 lat życia. Por. E. R i t t n e r, *Prawo kościelne katolickie*, t. 1, wyd. 2, Kraków 1889, s. 211-212.

rezygnacji złożonej wobec kapituły, przy czym ta rezygnacja nie musiała być zaakceptowana przez kapitułę. W takim wypadku prawo wyboru nowego wikariusza kapitulnego miała kapituła, ale musiała go wypełnić w ciągu ośmiu dni. Urząd ten ustawał też w wyniku usunięcia przez Stolicę Apostolską, w wypadku śmierci wikariusza kapitulnego i w wyniku objęcia diecezji w posiadanie przez nowego biskupa, który przedstawiał kapitule katedralnej pismo papieskie. W razie niemożności pełnienia urzędu przez wikariusza kapitulnego, rządy w diecezji sprawował jego delegat, a jeżeli nie było delegata, wtedy dopiero kapituła⁷¹.

W aktualnie obowiązującym prawie kanonicznym natomiast nie mówi się już o wikariuszu kapitulnym, ale o administratorze diecezji, który w wypadku wakansu stolicy biskupiej jest wybierany przez kolegium konsultorów, lub jeśli dana konferencja episkopatu zarządziła, że zadania kolegium konsultorów zostały powierzone kapitule katedralnej, to prawo jego wyboru przysługuje wtedy tej kapitule⁷².

4.1. List polecający w wypadku śmierci biskupa

W diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej po wakansie stolicy biskupiej zbierała się kapituła katedralna, by dokonać wyboru wikariusza kapitulnego, który przejmował władzę w diecezji. Jak wynika z zachowanych dokumentów archiwalnych, w czasie istnienia diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej, tylko raz biskup diecezjalny zwrócił się do kapituły z listem polecającym na wypadek swojej śmierci. Był to Piotr Wierzbowski, biskup diecezjalny, który w styczniu 1888 r. przekazał kapitule katedralnej sejneńskiej list, który miał być otwarty po jego śmierci⁷³. W piśmie tym biskup zwrócił się z prośbą i postulatem do kapituły, by po jego śmierci wybrała administratorem diecezji jedną z czterech osób, które on kolejno polecał i przedstawiał. Byli to: Józef Hollak – biskup suffragan diecezji sejneńskiej, Andrzej Marmo – prałat kapituły sejneńskiej, Pa-

---

⁷¹ M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 546; por. F. B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 570.

⁷² Por. *CIC 1983*, kan. 419, 421 §1, 502 §3.

⁷³ List polecający. Wierzbowski do kapituły. Sejny, 23-01-1888. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 386.

weł Krajewski – kanonik i regens seminarium sejneńskiego oraz Salomon Hollak – kanonik, dziekan i proboszcz we Władysławowie⁷⁴.

Po śmierci biskupa Wierzbowskiego w 1893 r. jego wola została spełniona, gdyż kapituła wybrała wikariuszem kapitulnym ks. Pawła Krajewskiego⁷⁵, którego nazwisko figurowało na trzecim miejscu listy sporządzonej przez biskupa. W czasie wyborów wikariusza kapitulnego już nie żyli ks. biskup Józef Hollak i ks. Andrzej Marmo, wymienieni jako pierwsi dwaj na wyżej wspomnianej liście⁷⁶.

Pozostaje do wyjaśnienia kwestia, dlaczego biskup Wierzbowski w swoim piśmie do kapituły używał wyrażenia “upoważnienie”? Czy pojęcie to zostało użyte w sensie prawnym? Wydaje się, że nie, bowiem do upoważnienia kogoś potrzebna by była określona władza, której biskup, odnośnie do tej sprawy, nie posiadał. Mógłby upoważnić swego delegata do sprawowania rządów w diecezji w wypadku “sede impedita”, a nie “sede vacante”⁷⁷. Tak więc, termin “upoważnienie” został tu prawdopodobnie użyty w znaczeniu listu polecającego lub wstawienia się biskupa za poszczególnymi kandydatami.

4.2. Wybory administratora

Kapituła katedralna diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej, w czasie istnienia tej diecezji dokonała wyboru ośmiu wikariuszy kapitulnych⁷⁸.

Dziekan kapituły lub jeśli urząd ten nie był zajęty, najwyższy godnością prałat, najpierw wyznaczał datę wyboru i powiadamiał o tym wszystkich członków kapituły⁷⁹. Następnie kapituła zbierała

⁷⁴ Tamże.

⁷⁵ Por. W. J e m i e l i t y, *Zarys dziejów diecezji łomżyńskiej. Powstanie, terytorium, granice, przynależność metropolitalna*, w: Schematyzm jubileuszowy diecezji łomżyńskiej, Łomża 1975, s. 20.

⁷⁶ Por. *Ordo Divini Officii ad Usum Universi Cleri Saecularis Dioecesis Augustoviensis. Anno 1893*, s. 8.

⁷⁷ Por. M. C o r o n a t a, *Institutiones Iuris Canonici*, t. 1, wyd. 4, Marietti 1950, s. 536, por. F. W e r n z – P. V i d a l, *Ius canonicum*, t. 2, *De personis*, wyd. 3, Romae 1943, s. 896.

⁷⁸ Por. W. J e m i e l i t y, *Zarys dziejów diecezji łomżyńskiej. Powstanie, terytorium, granice, przynależność metropolitalna*, w: Schematyzm jubileuszowy diecezji łomżyńskiej, Łomża 1975, s. 20-21.

⁷⁹ Por. Odezwa. Choromański do członków kapituły. Zambrów, 27-06-1834. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 209-210.

się w ustalonym terminie i dokonywała wyboru, po czym powiadamiała o tym władze rządowe, prosząc o akceptację wybranego wikariusza kapitulnego⁸⁰.

Bardzo dobrze tę procedurę wyboru ilustruje protokół z posiedzenia kapituły, które odbyło się 30 czerwca 1847 r., po śmierci biskupa Straszyńskiego. Na sesji byli obecni: Mikołaj Błocki – archidiacon, Jan Dąbkowski – scholastyk oraz kanonicy: Antoni Myszkiewicz, Paweł Makowski, Andrzej Hollak i Jakub Choiński. Z członków kapituły nieobecny był kustosz Bonawentura Butkiewicz⁸¹. W pierwszym punkcie posiedzenia upewniono się o wiarygodności wiadomości odnoszącej się do śmierci biskupa Straszyńskiego. Następnie prałat Błocki okazał list ks. Bonawentury Butkiewicza, który zaproponował, by pogrzeb biskupa odłożyć do 3 lub 4 lipca i dopiero później dokonać wyboru administratora diecezji. Jednocześnie prosił kapitułę, by jego kandydaturę i prałata Błockiego wzięto pod uwagę w mających nastąpić wyborach. Kapituła jednak, mając świadomość, że według prawa ma tylko 8 dni na dokonanie wyboru, ponieważ po przekroczeniu tego terminu prawo wyboru przeszłoby do wyższej władzy kościelnej⁸², odrzuciła wniosek Butkiewicza. Natomiast zaakceptowano propozycję, by Błocki i Butkiewicz kandydowali w wyborach. Jednak Mikołaj Błocki nie wyraził chęci kandydowania, podobnie jak prałat Dąbkowski. Kapituła jednak nie przyjęła rezygnacji z kandydowania przedstawionej przez Dąbkowskiego. W związku z takim rozwojem sytuacji, Błocki cofnął swoją rezygnację z kandydowania. Oprócz trzech wyżej wymienionych kandydatów, do wyborów zgłoszono jeszcze sufragana diecezji kujawskiej biskupa Tadeusza Łubieńskiego. Kapituła głosowała w sposób tajny na piśmie. W wyniku tak przeprowadzonego głosowania Mikołaj Błocki otrzymał cztery głosy, Bonawentura Butkiewicz jeden głos, biskup Łubieński również jeden głos, a prałat

---

⁸⁰ Por. Protokół. Kapituła. Sejny, 22-12-1823, 03-07-1834, 30-06-1847, tamże, k. 84-87, 217-219, 287-291; por. List. Kapituła do KRWROP. Sejny, 03-07-1834. ADŁ, w: Akta Knancellaryi Kuryalney tyczące się Osoby Biskupa Augustowskiego i lego Suffragana, f. 150.

⁸¹ Por. *Ordo Divini Officii ad Usum Universi Cleri Saecularis Dioecesis Augustoviensis. Anno 1847*, s. 2.

⁸² Por. F B ą c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 566; por. A. S o t k i e w i c z, *Kapituła*, w: Encyklopedia Kościelna, t. 9, Warszawa 1876, s. 535; por. A. K r a s i ń s k i, *Prawo kanoniczne krótko zebrane*, Wilno 1861, s. 136.

Dąbkowski nie otrzymał żadnego głosu. Wybrany został ks. Błocki, który przyjął wybór i złożył przyrzeczenie. Protokół z wyboru podpisali wszyscy obecni członkowie kapituły⁸³.

Następnego dnia po dokonaniu wyboru, kanonik Antoni Myszkiewicz złożył do kapituły protest przeciw wyborowi Błockiego na wikariusza kapitulnego, stwierdzając, iż wybór nastąpił „cum metu”⁸⁴, chociaż wcześniej podpisał protokół wyboru⁸⁵. Kapituła jednak odrzuciła ten protest⁸⁶.

Po śmierci administratora diecezji Mikołaja Błockiego w dniu 16(28) lutego 1851 r., kapituła zebrana na posiedzeniu dnia 21 lutego (5 marca) 1851 r. wybrała jednogłośnie ks. Bonawenturę Butkiewicza na administratora diecezji. W czasie dokonania wyboru Butkiewicz przebywał za granicą dlatego też, kapituła powołując się na prawo kościelne zaznaczyła, iż nowo wybrany ma jeden miesiąc na odpowiedź, czy ten wybór przyjmuje. Kapituła zwróciła się też do władz rządowych o zatwierdzenie wyboru⁸⁷, co otrzymała od Rady Administracyjnej Królestwa dnia 13(25) marca 1851 r., wraz z upoważnieniem do tymczasowego zarządzania diecezją z powodu nieobecności wikariusza kapitulnego⁸⁸. Jednocześnie władze rządowe wystosowały pismo do ks. Butkiewicza, zawiadamiając go, że kapituła katedralna sejneńska, po śmierci ks. Błockiego, wybrała go jednogłośnie wikariuszem kapitulnym, a Rada Administracyjna zatwierdziła ten wybór. W liście tym zaznaczono, że nakazano kapitule zarządzać diecezją, do powrotu nowego administratora diecezji⁸⁹.

⁸³ Protokół. Kapituła. Sejny, 30-06-1847. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 287-291. Nowo wybrany wikariusz kapitulny przyrzekł: „...wiernie i sumiennie wszelkie prawa tak poszczególne Kapitulie z mocy Ordynacyi Teyże Kapitulie nadane iako też z ogólnych praw Kościelnych wypływające obowiązki zachowywać, przestrzegać ich zachowanie i wykonanie starać się, wszystko co do Urzędu Kapitularnego Wikariusza należy, spełniać, żadney zmiany w teyże Ordynacyi bez odniesienia się do Kapituły nie czynić”. Tamże, k. 291.

⁸⁴ Protest. Myszkiewicz do kapituły. Sejny, 01-07-1847, tamże, k. 296-297.

⁸⁵ Por. Protokół. Kapituła. Sejny, 30-06-1847, tamże, k. 291.

⁸⁶ Protokół. Kapituła. Sejny, 03-07-1847, tamże, k. 301-306.

⁸⁷ List. Kapituła do Komisji Rządowej Spraw Wewnętrznych i Duchownych (skrót: KRSWD). Sejny, 22-02(06-03)-1851. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 313; por. W. J e m i e l i t y, *Obsada stanowisk kościelnych w Królestwie Polskim do postania styczniowego*, w: Prawo Kanoniczne 43(2000), nr 3-4, s. 367.

⁸⁸ List. RA do kapituły. Warszawa, 13(25)03-1851. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 315.

⁸⁹ List. KRSWD do Butkiewicza. Warszawa, 13(25)-03-1851. ADŁ, w: sygn. II 581, k. 147; List. KRSWD do kapituły. Warszawa, 13(25)-03-1851. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 316.

Po upływie ponad roku, kapituła katedralna zwróciła się do władz rządowych o wpłynięcie na ks. Butkiewicza, aby objął urząd, gdyż w przeciwnym wypadku będzie zmuszona przeprowadzić ponowne wybory wikariusza kapitulnego. Kapituła zwróciła uwagę, że administrator diecezji już osiemnaście miesięcy nie przekazał żadnej wiadomości, a nikt w diecezji nie ma prawa udzielania dyspens, aprobat do spowiedzi, nie ma też kto obsadzać wakujących probostw⁹⁰. Jednak te zabiegi kapituły nie przyniosły efektu, bowiem po upływie roku ponownie zwróciła się z tą sprawą do władz rządowych. Tym razem odpowiedziano, iż ks. prałat Butkiewicz wyjechał już z Rzymu i znajduje się w drodze do kraju⁹¹. Wreszcie, odpowiadając na następny list kapituły z czerwca 1853 roku, władze cywilne kategorycznie nakazały czekać na ks. Butkiewicza, a namiestnik Królestwa zakazał kapitule przystępowania do wyboru nowego administratora diecezji⁹².

Ksiądz Butkiewicz powrócił do diecezji w październiku 1853 roku i wobec kapituły tłumaczył swoją nieobecność tym, iż cesarz nie wzywał go do powrotu. Podczas tej sesji kapituła po raz drugi wybrała jednogłośnie ks. Butkiewicza na administratora diecezji, aby rozwiązać wszelkie wątpliwości⁹³.

Nasuwa się w tym miejscu pytanie, kto zarządzał diecezją w czasie nieobecności wikariusza kapitulnego? Wiadomo było, że nie delegował on nikogo do sprawowania rządów w diecezji. Przez cały czas nieobecności Butkiewicza, władze rządowe zwracały się do całej kapituły. Ta natomiast prosiła ks. Dąbkowskiego, by ją reprezentował, a po jego rezygnacji, zwróciła się z tym do ks. Hollaka⁹⁴.

4.3. Zatwierdzenie przez władze cywilne

Jak już było wyżej wspomiane, kapituła katedralna sejneńska po dokonaniu wyboru wikariusza kapitulnego, zawsze zwracała się do władz rządowych z prośbą o zatwierdzenie tego wyboru.

⁹⁰ List. Kapituła do KRSWD. Sejny, 20-08-1852, tamże, k. 317-318.

⁹¹ List. KRSWD do kapituły. Warszawa, 15(27)-05-1853, tamże, k. 324.

⁹² Zlecenie. KRSWD do kapituły. Warszawa, 17(29)-06-1853, tamże, k. 325.

⁹³ W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 51.

⁹⁴ Por. Protokół. Kapituła. Sejny, 03-07-1852. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 331.

Aprobacji tej udzielała Rada Administracyjna Królestwa lub też namiestnik Królestwa⁹⁵. Władze cywilne jednak nie tylko zatwierdzały wybór wikariusza kapitulnego, ale wyznaczały jego uposażenie⁹⁶, a nawet, jak to się zdarzyło podczas pobytu za granicą administratora diecezji ks. Butkiewicza, namiestnik Królestwa zezwolił, aby tymczasowo obowiązki administratora diecezji pełnił jeden z członków kapituły ks. Hollak⁹⁷. Nie jest jasne, w jakim charakterze sprawował on tę funkcję, czy jako delegat kapituły, czy też jako tymczasowy administrator diecezji mianowany przez władze rządowe. Wydaje się jednak, że kapituła delegowała go, aby ją reprezentował, jak było wspomniane wyżej, a władze cywilne tylko to formalnie potwierdziły.

5. Działalność kapituły

Kapituła katedralna posiada trzy główne cele swego istnienia, podnoszenie świętości nabożeństw w kościele katedralnym i pomaganie biskupowi w zarządzie diecezją jako jego rada, a także w czasie wakansu stolicy biskupiej sprawowanie rządów w diecezji i wybór wikariusza kapitulnego.

Pierwszy z wymienionych celów spełniano poprzez rezydencję członków kapituły przy kościele katedralnym i czynne uczestnictwo w nabożeństwach. Z tego powodu kanonicy musieli w określonych dniach i godzinach, w których byli zobowiązani uczestniczyć w chórze, przebywać przy katedrze i brać udział w liturgii. Jeśli nie uczestniczyli w duszpasterstwie, mogli mieszkać poza miejscem swego beneficjum, pod warunkiem, że brali udział we wszystkich godzinach kanonicznych⁹⁸.

⁹⁵ Por. List. KRWRP do Marciejewskiego. Warszawa, 21-01-1824. ADŁ, w: sygn. II 86, k. 17; por. W. J e m i e l i t y, *Obsada stanowisk kościelnych w Królestwie Polskim do postania styczniowego*, w: *Prawo Kanoniczne* 43(2000), nr 3-4, s. 366.

⁹⁶ Por. List. KRSWD do Butkiewicza. Warszawa, 04(16)-10-1853. ADŁ, w: sygn. II 581, k. 161.

⁹⁷ List. KRSWD do Hollaka. Warszawa, 01(13)-08-1853. ADŁ, w: Akta kuryalne o Biskupie Suffraganie J. Hollaku (sygn. II 567).

⁹⁸ F. B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 555. Według dekretu Soboru Trydenckiego, kanonicy kapituł kolegiackich i katedralnych powinni przynajmniej przez 9 miesięcy w roku mieszkać przy kościele, jeśli dłuższego ich pobytu nie wymagał miejscowy zwyczaj lub ustawa. Dozwolony, trzymiesięczny czas nieobecności mógł być ograniczony przez statuty kapituły. Wakacje nie mogły przypadać w Wielkim Poście, Adwencie i w większe uroczystości kościelne. Kanoników, którzy

Natomiast drugi cel wypełniano kolegialnie, zwołując w miarę potrzeb posiedzenia kapituły. Wspólne zebrania członków kapituł tak katedralnych, jak i kolegiackich, były nakazem prawa powszechnego, szczególnie w prawie dekretałów⁹⁹. Według CIC z 1917 roku, kapituła zobowiązana była zbierać się w oznaczonym miejscu i czasie na naradę nad sprawami własnego kościoła oraz kapituły. Oprócz zwykłych zebrań mogły odbywać się także nadzwyczajne, ilekroć uważał to za stosowne biskup lub przewodniczący kapituły, albo też większość kanoników. Osobne wezwanie potrzebne było tylko przed sesją nadzwyczajną. Prawo zwoływania na posiedzenia kapituły przysługiwało biskupowi, jeśli na sesji miały być załatwiane sprawy diecezji; w innych wypadkach prawo to należało do prałatów i kanoników według porządku pierwszeństwa, chyba że prawo partykularne postanawiało co innego. Decyzje kapituły zapadały większością głosów¹⁰⁰.

W Polsce posiedzenia kapituł odbywały się już w XI i XII wieku. Mówiło się o tym wyraźnie w prawie synodalnym. Na synodzie prowincjonalnym w Kaliszu (1357 r.) ustalono, że pod karą klątwy należy zachować tajemnicę posiedzeń generalnych i partykularnych kapituły. Odbywały się bowiem posiedzenia generalne przewidziane statutem, jak też nadzwyczajne posiedzenia partykularne np. z powodu śmierci ordynariusza. Wystąpiono tam też przeciwko tym, którzy uchylali się od udziału w posiedzeniach kapituły. Zobowiązani oni zostali do złożenia pod przysięgą usprawiedliwienia na piśmie. W innym wypadku groziła im ekskomunika większa. Drugi Synod Łęczycki z 1523 r. i Synod Piotrkowski

---

nie zachowywali rezydencji, Sobór Trydencki nakazał biskupowi karać odjęciem połowy dochodów w pierwszym roku, w drugim zaś wszystkich, a później, w razie uporu, pozbawieniem kanonii, z zachowaniem przepisanej prawem procedury. Niezależnie od powyższych kar biskup miał jeszcze prawo zmuszać do rezydencji cenzurami kościelnymi. Por. *Conc. Trid.*, sess. 24, De ref., c.12, sess. 24, De ref. c.12; por. A. S o t k i e w i c z, *Kapituła*, w: Encyklopedia Kościelna, t. 9, Warszawa 1876, s. 522.

⁹⁹ W. G ó r a l s k i, *Posiedzenie Kapituły Kolegiackiej w Pułtusku (XV-XX w.)*, w: Studia Płockie 4(1976), s. 185.

¹⁰⁰ Por. *CIC 1917*, kan. 397, 411; por. F. B a c z k o w i c z, *Prawo kanoniczne*, t. 1, wyd. 3, Opole 1957, s. 551; por. A. S o t k i e w i c z, *Kapituła*, w: Encyklopedia Kościelna, t. 9, Warszawa 1876, s. 527; por. W. G ó r a l s k i, *Posiedzenie Kapituły Kolegiackiej w Pułtusku (XV-XX w.)*, w: Studia Płockie 4(1976), s. 190.

z 1545 r. zalecały odbywanie posiedzeń kapituł katedralnych i kolegiackich¹⁰¹.

5.1. Protokoły z sesji kapituły

W diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej kapituła rozpatrywała sprawy kolegialnie, czyniąc to na swoich posiedzeniach. Na pierwszej sesji kapituły, w dniu 28 marca 1823 r., rozpatrywano zakres praw i obowiązków członków kapituły względem swego kościoła katedralnego. Prałaci i kanonicy stwierdzili, iż zgodnie z wymogami prawa nie powinni oddalać się od katedry na dłużej niż trzy miesiące. Jednak ze względu na niskie uposażenie członków i brak odpowiedniego pomieszczenia, zmuszeni koniecznością, będą przebywać większą część roku przy swoich parafiach¹⁰².

Oprócz wyboru wikariuszy kapitulnych zajmowano się głównie finansami kapituły i utrzymaniem oraz funkcjonowaniem kościoła katedralnego. Taką działalność kapituły dobrze ilustruje fakt z 1879 r., kiedy kapituła postanowiła, aby zakupić obrazy do wielkiego ołtarza katedry, ornaty oraz urządzić kilka nowych miejsc do spowiadania. Uznano też, że dwa obrazy przedstawiające mękę Pańską wymagają odnowienia¹⁰³. W następnym roku natomiast postanowiono zbudować przy katedrze kaplicę, celem wzmocnienia ściany kościoła. Rozpoczęcie prac zaplanowano na wiosnę 1881 r., a fundusze miano uzyskać ze środków kapituły¹⁰⁴. Natomiast na posiedzeniu kapituły w 1909 r. podjęto decyzję o odnowieniu tabernakulum w ołtarzu kaplicy, nabyciu do zakrystii dywanu i lustra¹⁰⁵.

Odrębną grupę spraw, które omawiano na posiedzeniach stanowiły finanse kapituły. Co pewien czas delegaci kapituły kontrolowali kasę, a na posiedzeniach kapituły, po zapoznaniu się z wynikami

---

¹⁰¹ I. S u b e r a, *Synody prowincjonalne arcybiskupów gnieźnieńskich* (Zarys Historii Prawa Kościelnego w Polsce, 1), Warszawa 1971, s. 76; W. G ó r a l s k i, *Posiedzenie Kapituły Kolegiackiej w Pułtusku (XV-XX w.)*, w: *Studia Płockie* 4(1976), s. 185, 187, 196-197.

¹⁰² W. J e m i e l i t y, *Diecezja augustowska czyli sejneńska w latach 1818-1872*, Lublin 1972, s. 77.

¹⁰³ Protokół. Kapituła. Sejny, 03-07-1879. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 410.

¹⁰⁴ Protokół. Kapituła. Sejny, 05-07-1880, tamże, k. 411.

¹⁰⁵ Protokół. Kapituła. Sejny, 03-07-1909, tamże, k. 436.

ich pracy, podejmowano uchwały dotyczące działań na przyszłość w tym względzie¹⁰⁶.

5.2. Obowiązki kapituły związane z działalnością seminarium duchownego

Kapituła katedralna, zgodnie z postanowieniami Soboru Trydenckiego miała udział w urządzaniu, jak i w zarządzie seminarium duchownego. Sobór postanowił, by w każdej diecezji utworzono trzy komisje radców, którzy powinni nieść biskupowi pomoc w zarządzie seminariami. Do każdej z tych trzech komisji powinno należeć po dwóch kanoników kapituły. Do pierwszej, w skład której mieli wchodzić tylko dwaj kanonicy wybrani przez biskupa, należał zarząd całego seminarium, z wyłączeniem spraw ekonomicznych. Kanonicy należący do tej komisji byli nieodwoalni i zajmowali się stroną moralną, umysłową i duchową seminarium. Biskup był zobowiązany wysłuchać rady tej komisji, chociaż nie musiał zgodnie z nią postąpić. Do drugiej, złożonej z dwóch kanoników, gdzie jednego wybierał biskup, a drugiego kapituła (ci nie mogli być odwołani) i dwóch duchownych, gdzie jednego wybierał także biskup, a drugiego duchowieństwo miejskie, należało zabezpieczenie funduszy na działanie seminarium. Czynności biskupa bez zasięgnięcia rady tej komisji, były nieważne, chociaż nie musiał on postąpić zgodnie z jej radą. W końcu trzecia, do której należeli dwaj kanonicy wybrani przez kapitułę i dwaj duchowni wybrani przez duchowieństwo miejskie, zajmowała się kontrolą rocznych rachunków administracji seminarium¹⁰⁷. Na te postanowienia Soboru Trydenckiego powołano się w części VIII Statutów kapituły diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej¹⁰⁸.

Wyżej opisane postanowienia prawne zastosowano w praktyce w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej w następujący sposób. Biskup Manugiewicz w 1826 r. polecił kapitule katedralnej wybrać ze swego grona dwóch tak zwanych “prowizorów”, zadaniem któ-

¹⁰⁶ Por. Protokół. Kapituła. Sejny, 04-10-1843, 11-08-1847, 24-04-1877, tamże, k. 300, 301, 409; por. Protokół. Kapituła. Sejny, 04-07-1832. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 187-189.

¹⁰⁷ *Conc. Trid.*, sess. 23, De ref., c.18; por. A. S o t k i e w i c z, *Kapituła*, w: Encyklopedia Kościelna, t. 9, Warszawa 1876, s. 534.

¹⁰⁸ *Statuta Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejnensis sive Augustoviensis*, w: *Caeremoniale Capituli Ecclesiae Cathedralis Sejnensis sive Augustoviensis*, Seinis 1912, s. 31-33.

rych było czuwanie nad całością życia seminarium, a w końcu roku sprawdzanie dochodów i wydatków¹⁰⁹.

W dokumentach źródłowych są jeszcze dwie wzmianki z lat 1828-1830 o dokonaniu przez kapitułę wyboru dwóch "provizorów", najpierw ks. Zybanowicza i Myszkiewicza, a następnie po upływie dwóch lat ks. Błockiego i Myszkiewicza¹¹⁰. Oprócz tego, czasami też delegowano członków kapituły katedralnej do kontrolowania rachunków seminaryjnych¹¹¹.

Można więc stwierdzić, że w diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej nie wykonywano w pełni postanowień uniwersalnego prawa kościelnego, odnoszących się do udziału kapituły w zarządzie seminarium duchownym.

Zakończenie

Kapituła katedralna sejneńska została erygowana na mocy bulli papieża Piusa VII "Ex imposita Nobis" z 30 czerwca 1818 r. Na początku 1820 r. władze rządowe przedstawiły biskupowi diecezji augustowskiej czyli sejneńskiej warunki funkcjonowania kapituły katedralnej, określając wysokość beneficjów. Władze cywilne jasno stwierdziły wtedy, że nominacji na członków kapituły miał dokonywać rząd po uprzednim przedstawieniu kandydatów przez biskupa. Dopiero w kwietniu 1822 r., arcybiskup warszawski Stefan Hołowczyc, na podstawie delegacji Stolicy Apostolskiej, wydał dekret wykonawczy erygujący kapitułę katedralną w Sejnach. Arcybiskup jako egzekutor woli papieża zaznaczył, że w kapitule mieli być ustanowieni: dziekan, archidiakon, scholastyk i kustosz, a wśród ośmiu kanoników teolog i penitencjarz. Hołowczyc zobowiązał jednocześnie kapitułę, aby wypełniała zadania postawione przez własnego biskupa i władze świeckie. Nakazał też ułożenie statutów, które miały być zatwierdzone przez biskupa oraz przyjęte i uznane przez króla. Statuty zostały nadane kapitule dopiero w 1912 r., chociaż członko-

---

¹⁰⁹ Dekret. Manugiewicz do konsystorza. Warszawa, 08-09-1826. ADŁ, w: Akta Konsystorza Jeneralnego Dyecezyi Augustowskiej tyżące się seminarium sejneńskiego 1810-1863 (syg. II 89), k. 139.

¹¹⁰ Protokół. Kapituła. Sejny, 03-07-1828, 03-07-1830. ADŁ, w: sygn. II 88, k. 152, 176.

¹¹¹ Por. Raport. Konsystorz do Manugiewicza. Zambrów, 16-07-1828. ADŁ, w: sygn. II 87, k. 103.

wie kapituły wielokrotnie przypominali władzom kościelnym i świeckim o konieczności posiadania statutów przez kapitułę.

Ważnym zadaniem kapituły katedralnej, w czasie wakowania stolicy biskupiej, był wybór wikariusza kapitulnego, który sprawował rządy w diecezji do czasu mianowania nowego biskupa diecezjalnego. Także w tym przypadku dostrzegamy jawną ingerencję władz rządowych, które nakazywały, aby każdy wikariusz kapitulny przed objęciem rządów uzyskał ich akceptację.

Procedura nadania statutów kapitulne, sposób mianowania członków kapituły, czy też zatwierdzanie wyboru wikariusza kapitulnego przez władze świeckie, były przykładami jawnej ingerencji administracji rządowej. Taki stan rzeczy był tolerowany przez władze kościelne, ale nie był akceptowany.

Il Capitolo della Cattedrale nella diocesi di Augustow, ossia di Sejny (1818-1925)

I capitoli dei canonici sono i collegi del clero istituiti dai Sommi Pontefici per la solennità delle celebrazioni nella chiesa per la quale sono state istituite, invece il capitolo cattedrale aiuta il vescovo nel governo della diocesi, come un consiglio, e, durante la “sede vacante” della diocesi, supplisce il vescovo nell’amministrazione della diocesi.

Papa Pio VI con la bolla “Saepe factum est” del Marzo 1799 creò la diocesi di Wigry. Dopo il Congresso di Vienna del 1815 fu creato il Regno Polacco e su re sarebbe stato ogni imperatore russo. Con questi cambiamenti gran parte della diocesi di Wigry si trovò ai confini del Regno. Nel 1818 con la bolla “Ex imposita Nobis” papa Pio VII, al posto della diocesi di Wigry, creò la diocesi di Augustow, ossia di Sejny e, proprio questa diocesi apparteneva a Regno Polacco. Lo stesso papa ordinò di formare sette capitoli cattedrali tra i quali uno a Sejny. Il papa sottolineò che di ogni capitolo cattedrale potevano far parte al massimo dodici canonici con i benefici, con quattro titoli, decano, arcidiacono, custode, scolastico e inoltre, un canonico di sacra teologia e un penitenziere.

Le autorità non lasciarono piena libertà al Capitolo di Sejny. L'esecutore della bolla papale, arcivescovo Holowczyz, nel decreto d'erezione obbligò il Capitolo ad adempiere gli obblighi posti sia dal vescovo diocesano che dalle autorità civili, ciò indica che quest'ultima faceva delle pressioni sul vescovo. I vescovi diocesani, in modo evidente, furono condizionati dalle autorità civili per le nomine dei canonici della cattedrale. Un'espressione significativa la si trova nella istruzione, secondo cui proprio le autorità civili dovevano nominare i canonici presentati dal vescovo diocesano. La Chiesa fu costretta a subire tale situazione non avendo altra alternativa.

In modo particolare si può notare questa ingerenza nel fatto di dover sottoporre alla accettazione delle autorità civili il vicario capitolare, eletto dal capitolo. Il Capitolo della Cattedrale di Sejny, dopo l'elezione del vicario capitolare, si rivolgeva sempre alle autorità civili per l'accettazione del nuovo eletto. Il Consiglio Amministrativo del Regno Polacco oppure il Governatore, emettevano l'approvazione della scelta. Le autorità civili non soltanto accettavano l'elezione del vicario capitolare, ma fissavano anche la sua retribuzione.

In genere, la prassi per le nomine dei prelati e dei canonici del Capitolo della Cattedrale nella diocesi di Augustow, ossia di Sejny, incominciava con la presentazione dei tre candidati, allegandovi il loro curriculum, da parte del vescovo diocesano alle autorità civili. Dopo si rimandava la decisione al vescovo per emettere il decreto di nomina, e si obbligava il candidato a presentare alle autorità civili la carta ufficiale per la redazione del decreto civile.

Ci sembra che il motivo principale di mancanza dello statuto si trova nell'atteggiamento delle autorità civili. Il Capitolo non possedeva delle rendite e degli obblighi precisi, ma dipendeva esclusivamente dalle autorità civili. Proprio per questi impedimenti il Capitolo della cattedrale, soltanto agli inizi del XX secolo, ricevette lo statuto.

Si può affermare, in genere, che per quanto concerne il Capitolo della diocesi di Augustow, ossia di Sejny, non sempre le cose si svolgevano nel rispetto del diritto canonico universale e particolare. La posizione socio-politica del Regno Polacco sia nei territori occupati dagli stati vicini che nei rapporti tra la Santa Sede e la Russia, influenzò notevolmente una tale situazione.